

Fonosemantik: Rus Dilbiliminde Ekoller ve Yaklaşımlar

Keziban Topbaşoğlu^{1,2}

ÖZET

“Fonosemantik” bir sözcüğün ses (akustik) özellikleri ile anlamsal içeriği arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Terim Yunanca “phōnē” (ses) ve “sēmantikós” (anlam ifade eden, anlamlı) sözcüklerinden gelir; dolayısıyla fonosemantik, bir dilin seslerini ve bunların sözcük anlamları üzerindeki etkisini analiz etmek için kullanılır. Dilbilim temelinde düşünüldüğünde, genç bir bilim olarak var olma serüvenini sürdüren fonosemantik üzerine yapılan alan araştırmaları, belirli sesler ile anlamlar arasındaki benzerlikleri keşfetmeye, bu noktada açığa çıkan dilsel varlıkları tanımlamaya çalışır; böylece bir sözcüğün ses ve anlamlarının, biçim ve anlambilim düzeyinde ilişkilendirilebileceği fikrini açığa çıkarmaya yarar. Bu çalışma, kökleri Antik Yunan’a kadar uzanan fonosemantik oluşum, gelişim süreçlerini; diğer bilim dallarıyla etkileşim potansiyelini ele alırken, söz konusu fonosemantik düşüncenin Rus dilbilimdeki yansımalarını, Rus fonosemantik ekollerini, Rus dilbilimci ve araştırmacıların bu alana adanan çalışmalarındaki yaklaşımları tanıtmaya amaçındadır.

Anahtar Kelimeler: Fonosemantik, Rus Dilbilimi, Ses Sembolizmi, Fonosemantik Yaklaşımlar, Fonosemantik Ekoller.

Phonosemantics: Schools and Approaches in Russian Linguistics

ABSTRACT

“Phonosemantics” is a term used to describe the relationship between the sound (acoustic) properties of a word and its semantic content. The term comes from the Greek words “phōnē” (sound) and “sēmantikós” (meaningful); thus phonosemantics is used to analyse the sounds of a language and their influence on word meanings. Considered on the basis of linguistics, field research on phonosemantics, which continues to exist as a young science, seeks to discover the similarities between certain sounds and meanings and to identify the linguistic entities that emerge at this point, thus revealing the idea that the sounds and meanings of a word can be related at the level of form and semantics. This study aims to introduce the reflections of phonosemantics in Russian linguistics, the Russian phonosemantic schools, and the approaches of Russian linguists and researchers in their works devoted to this field, while discussing the formation and development processes of phonosemantics, whose roots date back to Ancient Greece, and its potential for interaction with other branches of science.

¹ kezibantopbasoglu@outlook.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi/Kars, ORCID: 0000-0002-5943-1230.

(Makale Gönderim Tarihi: 12.04.2024 / Yayın Tarihi:30.09.2024)

Doi Number: [10.18026/cbayarsos.1467684](https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1467684)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Keywords: Phonosemantics, Russian linguistics, Sound symbolism, Phonosemantic approaches, Phonosemantic schools.

1. GİRİŞ

Fonosemantik, karmaşık bir sistem olarak bilinen dil üzerine yoğunlaşır; klasik dilbilim çalışmalarından sıyrılan yeni yön ve yaklaşımlardan, genç ve yüzü geleceğe dönük disiplinlerden biridir. Evveliyatı bizi, çok sayıda disiplinin temellerinin atıldığı Antik Yunan'a götürür. Antik Yunan felsefesinde sesler ile anlamlar arasında bir bağlantının var olduğuna dair fikir ortaya atılmıştır. Bu fikir fonosemantikğin çıkış noktasıdır denilebilir. Fonosemantik yaklaşımlardaki hareket noktalarından biri, bir dilin seslerinin, bir sözcüğün algılanması ve yorumlanmasını etkileyen belirli anlam veya çağrışımlara sahip olabileceği düşüncesidir. Örneğin bazı sesler belirli kavram veya duygularla ilişkilendirilebilir, bu durum sözcüğün anlamına yansiyabilir ve kendini, belirli anlam veya çağrışımları iletmek için sesleri kullanan *ses sembolizmi* biçiminde gösterebilir. Bir sözcükbirimin üç tür sessel-sembolik ifadesi vardır: Figüratif (sözcüğün fonetik ifadesi, nesne temsilinin görselleştirilmesiyle bağlantılıdır); duygusal-değerlendirici (fonosemantik, sözcük algısının duygusal-değerlendirici vektörünü (yöne) belirler); ifade edici veya yoğun ifadesellik içeren (güçlü özgün telaffuz, ideofon³ sesinin egzotizmi/ yabancıllığı) (Vaulina, 2015, s.17).⁴

Fonosemantik konulara adanmış ilk bilimsel çalışma, Platon'un, bir filozof olarak bizzat ilk isimlerin doğruluğunu tartıştığı ve ilahi kökenleri reddettiği diyalogu *Kratylus* (Cratylus) olarak bilinir. Burada bir yazar olarak izlediği ana fikir, asıl ismin temelinde yatan taklit ilkesidir. Doğal kinetik taklidi (beden taklidi) sözel taklide (ses, dil ve ağız) aktarır (Mihalyov, 2012). Sözcüklerle nesnelere adlandırmada Platon nesnel bir yaklaşımla ilerlemiştir; burada anlam nesnelidir ve onu adlandıran insandan da bağımsız hareket etmektedir. Yani Platon, bir nesneyi sözle işaretlemeye, sözcüklerle adlandırmaya ya da onlara çağrıştırmaya bulunmada tüm bunların önceden belirlenmiş bir sistemle işletildiğini savunmaktadır (Topbaşoğlu, 2023, s. 99). Bir sözcüğün sesi ile anlamı arasındaki keyfi olmayan ilişkiyi ifade eden ses sembolizmi noktasında Akçatay ve Erol (2023), Platon'un diyalogunda geçen önemli bir örneğe dikkat çeker (Platon, 2015, s. 86-87): "Yunanca /p/ sesinin (=t/) hareketi ifade eden birçok kelimedede kullanıldığını, /a/ sesinin (=a/) 'büyük' anlamına geldiğini ve /o/ sesinin 'yuvarlak' anlamına geldiğini iddia eden Sokrates'e kadar uzanır. Birçok ülkede burun sözcüğünün anlamını vurgulayacak biçimde, içinde /n/ geçen

³ İdeofonlar, bir dildeki sinestetik nitelikleri veya doğal sesleri taklit etmeleri nedeniyle duygusal bir tepki ortaya çıkaran sözcüklerdir. Bir sözcüğün çevrede bulunan fiziksel bir sesi taklit etmeye çalıştığı (bir domuzun oink oink'i veya bir saatin tik tak'ı gibi) İngilizcedeki *onomatopoeia* buna örnektir. Bununla birlikte, ideofonlar sesin yanı sıra her türlü başka duygusal tepkiyi de çağrıştırabilir: Hareket, renkler, şekiller, mekân ve- bazı dillerde- zihinsel durumlar, duygular veya fiziksel koşullar. Örneğin, Japoncada zoku zoku sadece soğuktan dolayı titreme hissini değil, aynı zamanda korku, neşe, heyecan veya tiksintiden dolayı endişe içinde olmayı da ifade eder ([https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118786093.iela0165#:~:text=Ideophones%20are%20words%20in%20a_tick%20tock\)%2C%20are%20examples](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118786093.iela0165#:~:text=Ideophones%20are%20words%20in%20a_tick%20tock)%2C%20are%20examples). Erişim: 20.03.2024).

⁴ Bu çalışmada aksi belirtilmedikçe Rusçadan yapılan alıntılar Türkçeye yazar tarafından tercüme edilmiştir.

ve burundan çıkarılan bir sesi var. Örneğin Japonca *hana* ya da İngilizce *nose* gibi” (Akçataş ve Erol, 2023, s.306-308). Bu durumu benzer şekilde Rusça burun anlamına gelen *нос* (nos) sözcüğünde de gözlemlenmek mümkündür.

Antik Yunan’da, Platon dışındaki filozoflarca da bir sözcüğün (ses) akustik özellikleriyle anlamı arasındaki ilişki tartışılmış, özellikle ilk sözcüklerin nasıl oluştuğuna dair çeşitli fikirler ortaya atılmıştır:

Herakleitos’a göre “sözcükler eşyanın gölgesidir/ imgesidir”. Herakleitos’u takip edenler ilk sözcüklerin nasıl oluştuğu sorusu üzerine iki gruba ayrılmışlardır. Birinci grup, sözcükleri canlı ve cansız doğal nesnelere çıkardığı seslerin taklidi olarak kabul etmişlerdir; buna sözdizimsel teori denir. Herakleitos’un teorisinin diğer takipçilerine göre ise ilk sözcükler bilinçsizce üretilen seslerden yola çıkılarak oluşturulmuş ve kişinin hallerini ve hayallerini ifade etmiştir. İnsanların kendilerinden bağımsız olarak çıkardıkları sesler, durumlarını ve duygularını ifade eden sözcükler haline gelmiş, güya yumuşak sesli sözcükler iyi ruh halini, neşeyi ve mutluluğu ifade etmeye, kalın sesli sözcükler ise sanatsal izlenimleri ifade etmeye hizmet etmiştir (İbrahimova, 2021, s.13-14).⁵

Farklı bir yaklaşım Amerikalı Osgood tarafından ortaya atılmıştır. 1952 yılında Osgood, bir çalışmada, özel bir konuşma melodisi kullanan politikacının tartışmaları kazandığını belirtmiştir (Online I). Bu yaklaşımdan sonra hem dünyada hem de Rusya’da, konuyla ilgilenen bilim insanları konunun üzerine gitmişlerdir. Sesler ile sözcük anlamları arasındaki ilişkiyi açıklayan tek teori fonosemantik değildir; konu, daha başka birçok dilsel ve anlamsal yaklaşımın araştırma nesnesidir. Bu doğrultuda, tüm sözcükler taklit üzerinden yorumlanmaya uygun olmayabilir; böylesi durumlarda farklı teori ve yaklaşımlar kendini gösterecektir. Fonosemantik ise bunların yanında, sözcük anlamlarını şekillendiren veya değiştirebilen fonetik tekrarları da incelemektedir. Örneğin, bir sözcükteki seslerin tekrarı, o sözcüğün duygusal içeriği ve tonlamasına yansır; bu da dinleyicinin algısını şekillendirebilir. Özellikle şiir ve diğer birçok edebi eserde metnin anlamı, duygusal içeriği önemli olduğundan, sözü edilen durum daha fark edilir olabilmektedir. Nitekim belirli sesler belirli duygularla ilişkilendiriliyorsa, o seslerin kullanımı da bildirişimin iletileri üzerinde etkili olacaktır. Ancak fonosemantik evrensel bir yasa olmadığını, bir sözcüğün ses biçimi ile anlamsal içeriği arasındaki ilişkinin oldukça karmaşık, bununla birlikte de bağlamsal olabileceğini de bilmek gerekir. Öyle ki seslerin oluşturduğu çağrışımlar, birbirinden farklı toplumların ve insan gruplarının gerek kültürel gerekse de dilsel özelliklerine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir.

Nesnelere veya doğal olayların ses özelliklerini aktaran onomatopoeia (yansıma) ve onomatopoeik sözcük olayları fonosemantik çerçevede incelenir. Bu sözcükler genellikle tanımladıkları nesnenin çıkardığı sesleri yansıtan bir ses biçimine sahiptir. Bu çerçevede belirli duygular veya duygusal nüansları iletme için seslerin kullanımı analiz edilmeye

⁵ Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine yazar tarafından tercüme edilmiştir.

çalışılır. Örneğin, bazı sesler öfke, saldırganlık, dinginlik, coşku veya diğer duygusal durumlarla ilişkilendirilebilir; dolayısıyla dilbilimsel bir gözle bakıldığında fonosemantik için, bir sözcüğün çıkardığı sesin biçimsel özellikleri ile anlambilim arasında gelişen ilişkiye yönelik algı ve anlayışımızı derinleştiren çok yönlü bir araştırma alanıdır denilebilir. Alanda öne çıkan anahtar kavramlar, ses sembolizmi, fonetik ifade, fonetik tekrar, yansıma ve sözcüklerle anlamları birbirine bağlayan diğer unsurlardır. Dilbilimsel araştırmaların önemli bir alanı olmayı sürdüren fonosemantik, çeşitli dil ve lehçelerdeki ses anlamı olgusunu, bunun konuşmacıların zihnindeki kökenlerini incelemek için kullanılmakla birlikte, nesnel gerçeklikten sesleri taklit eden, çokluk, tekrar ve analogi yoluyla yaratılan terimleri ödünç alan onomatopoeia olayına da dikkat çeker.

2. RUSYA'DA FONOSEMANTİK YAKLAşIMLAR

Rus dilbiliminde fonosemantik, Ruşadaki seslerin biçimleri ile Ruşa sözcüklerin anlamları arasındaki ilişkiye odaklanır; genellikle fonetik tekrarlar, ses sembolizmi, fonetik anlatım ve yansıma gibi olguları inceler. Sözcüklerin ses biçimleri ile anlamsal içerikleri arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaya yardımcı olduğu gibi, bu bağlantıyı insan faaliyetlerinin çeşitli alanlarına uygulama fırsatları sağlayan önemli bir araştırma alanıdır.

Fonetik tekrar, aliterasyon ve asonans, seslerin sözcük veya cümlelerde tekrarlandığı durumları ifade eder. Bu tür tekrarlar sesin anlatım gücünü arttırabilir ve yansımali bir etki elde etmek için kullanılabilir. Ses sembolizmi ise, belirli seslerin belirli anlam veya kavramlarla ilişkilendirilebileceği fikrini yansıtır. 1995 yılında A. B. Mihalyov, değişmez bir biçimsel yapı- bir morfemotip altında birleştirilen karmaşık bir anlamsal bağlantılar sistemi olan fonosemantik alan kavramını tanıtmıştır. “Bir morfemotipin anlamsal yapısı, fonosemantik alan adı verilen benzer bir morfemotipe sahip anlamsal kelime dağarcığı alanlarının oluşturduğu bir birliktir. Bu alanın genetik çekirdeği, anlamsal geçişler yoluyla ses betimlemesinin kapsamının ötesine geçen çevresel anlamsal alanlar üreten, sesi betimleyen anlamlardan oluşur. Bu tür sonuçlara varmak için gerekli veriler Ruşa, Fransızca, Arapça ve İngilizce dillerinden elde edilmiştir” (Rud, 2013, s. 167). Alan araştırmacılarının dikkatini çeken, sonraki süreçlerde daha birçok bilim alanıyla ilişki içerisine giren söz konusu araştırma alanı, Rusya'da ve Rus dilbiliminde önemli bir literatür çalışmasının nesnesi haline gelmiştir.

E. E. Rud (2013), konuyla ilgili çalışmasında, fonosemantik ve dilbilimsel tipoloji arasındaki ilişkiden bahseder. Ona göre, fonosemantik tipoloji, dünya dillerindeki farklı düzeylerdeki sessel imge olaylarının hem izomorfizmini (eř biçimcilik) hem de alomorfizmini (alomorf= eř biçim birimi) ortaya koymayı amaçlayan dil biliminin bir bölümüdür. Fonosemantik tipleştirme yoluyla dünyanın bilinen birçok dilindeki benzer özellikleri ve nitelikleri keşfetme eğilimi, bir ifade planına ve bir içerik planına sahip olan fonemler, fonemotipler, semler, hipersemeler, kafiyeler, ses tipleri, morfem tipleri, fonetik yapılar gibi dil birimlerinin yeni varyasyonlarının ortaya çıkmasına katkıda bulunur (Rud, 2013, s. 167). Fonosemantik akımın kurucusu kabul edilen S.V. Voronin de “bir fonosemantolog (ya da fonosemasiyolog) her zaman bir tipologtur” demiştir (Voronin,

1982, s. 12). Fonosemantik, tipolojiye kıyasla daha genç bir bilim dalıdır; tipoloji ise dünya dillerini yapılarındaki benzerlikler ve farklılıklar açısından inceleyen teorik bir disiplindir (Porohorov ve Gilyarov, 1980, s. 1341). Genel anlamda dilsel yapıların ve süreçlerin anlaşılmasında önemli rol üstlenen tipoloji, fonosemantigi de içine alan başka yön ve dallarıyla (örn. Fonolojik, morfolojik, sözdizimsel, anlambilimsel gibi) yabancı dil öğrenme, öğretme süreçlerini daha verimli ve kolay hale getirir.

Platon'un zamanından bu yana insanların zihnini meşgul etmişse de Rusya'da ilk kez, 12. yüzyılda yaşayan keşiş Efimiy, fonosemantik konularıyla ilgilenmeye başlamış, tüm sesleri altı gruba ayırmıştır: «грусны» (hüzünlü), «грубы» (kaba), «громны» (gürültülü), «натуржны» (abartılı), «немы» (yumuşak/ şefkatli), «иенетливы» (fisiltılı). İlk gruba tüm sesli harfleri, ikinci gruba kaba olarak nitelendirdiği [б], [в], [з], [д], ([б], [в], [г], [д]) seslerini; üçüncüye gürleyen ve gürültülü çağrışımı yapan [к], [н], [п], [м], ([к], [п], [р], [т]) seslerini; dördüncüye anlaşılması zor olan [л], [м], [н] ([л], [м], [н]) seslerini; beşinciye ise iftira, dedikodu ve ihbarla ilişkilendirdiği [с], [з] ([с], [з]) seslerini atfetmiştir (Rogojina, 2014, s. 213).

Bu kategorize etme durumu, seslerin kişiler üzerinde bıraktığı etkiyi veya kişilerin algısında nasıl bir çağrışım yaptığına yönelik bakış açılarının ilki olma özelliği taşır. Bir diğer bakış açısı da Mihalyov'un (2009) fonosemantik ve dil dünya görüşü üzerine kaleme aldığı çalışmasında kendini gösterir; o, seslerin alfabetik sıralamasının çok da rastlantısal olmadığı üzerinde durmuştur. Örneğin, baş harfi х- olan sözcüklerin anlamsal organizasyonuna bakıldığında, tekrarlanan хл- и хр- ses kombinasyonlarının anlamı güçlendirdiği: *хлестать, хлебать, хлопать, хранеть, хрипеть, хрустеть; хвост, хобот, хребет* gibi sözcüklerin çağrışımsal olarak 'uzunluk'; *худой, хилый, хромой, хлипкий, хрупкий, хиреть, хворать* sözcükleri 'zayıflık/ güçsüzlük'; *хам, холст* 'kabalık' ve *холм, хлопок, хомяк, харя* ise 'yuvarlak olmak' ile ilişkilendirildiği görülür (Mihalyov, 2009). Filoloji için önemli alan çalışmalardan biri de P.P. Sokolov'un «Цветной слух» “Renk/ renkli İşitme” (sinopsi, sinestezi) çalışmasıdır. Sokolov sözü edilen çalışmada е ve ъ, і ve и ünlü çiftlerinin sesleri neredeyse aynı olmasına rağmen farklı sonuçlar elde etmiştir. P.P. Sokolov fonosemantik düşüncenin gelişimine önemli katkı sağlamışsa da çalışmaları bilim insanları tarafından sistematiklikten ve elde edilen verilerin doğru işlenmesinden yoksun bulunmuştur (Rogojina, 2014, s. 214). A.P. Juravlyev, 1981 yılında ses ve anlam arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyan «Звук и смысл» (“Ses ve Anlam”) kitabında martı (чайка) ve kenenin (клев) katılımcılarda nasıl bir etki bıraktığını ve onların bu iki hayvanı ne ile ilişkilendirdiklerini gösteren bir örnek verir. Sonuçlar martının 'hızlı' ve 'hareketli' («быстрый и подвижный») özellikleriyle, kenenin ise 'korkutucu' ve 'aşâğılık' («страшный» и «низменный») imgelerle ilişkilendirildiğini göstermiştir (Online I).

Daha teorik bir bakışla, Rus fonosemantik düşüncesinin 19. yüzyılın ikinci yarısında F. İ. Buslayev ve K. S. Aksakov'un çalışmalarıyla temsil edildiğini belirtmek gerekir. F. İ. Buslayev «О преподавании отечественного языка» (“Ana Dil Öğretimi Üzerine”)

diğerlerinden daha dikkate değer görülen ve modern ses sembolizmi teorileriyle örtüşen ‘duyguları’ ve ‘hayal gücünü’ daha güçlü bir şekilde etkileyen nesnenin özelliğinin ilk izlenimine vurgu yapmıştır. Ayrıca dilin kökeni ve evrimi sorunuyla da ilgilenen büyük Rus dilbilimci A. A. Potebnya ise ses ve anlam bağlantısından yola çıkarak, sözcüğün iç biçimi doktrinini geliştirmiştir; bu anlamda «Мысль и язык» (“Düşünce ve Dil”) (1862) ve «Из записок по русской грамматике» (“Rus Dilbilgisi Üzerine Notlardan”) (1874) (Korçagina, 2019, s. 117) gibi çalışmalar özellikle önemlidir.

A. A. Potebnya'nın fikirleri 20. yüzyıl Rus dilbilimcileri L. P. Yakubinski, E. D. Polivanov, S. I. Bernstein'ti, edebiyat teorisyenleri ve Rus biçimcileri O. M. Brik, B. M. Eichenbaum, V. B. Şklovskiy, Y. N. Tınyanov'un yanı sıra Moskova Dilbilim Çevresi üyeleri R. O. Jakobson, G. V. Vinokur, B. V. Tomaşevskiy, V. V. Vinogradov'u etkilemiştir; araştırmaların büyük çoğunluğu özellikle Sembolist ve Fütürist şairlerin dil deneylerinin muazzam popüleritesi tarafından haklı çıkarılan şiirsel kelimenin içsel biçimine adanmış, “şiirsel dilin içsel biçimi, şairlerin ses ve anlam arasındaki çeşitli etkileşim türlerine gösterdikleri özel ilginin bir sonucu olarak kavramsallaştırılmıştır” (Levitskiy, 2009, s. 102-103).

V. von Humboldt'un ve neo-Humboldtçuların (E. Sepir, B. Whorf, L. Weiss-Herber, vb.) dilin iç biçimi hakkındaki fikirlerine ve Sepir-Whorf'un dilsel görelilik teorisine kadar uzanan ‘Dil Dünya Görüşü’ («Языковая картина мира») kavramına yorum getiren araştırmacıları olan Andrey Zaliznyak (Şlyahova ve Verşinina, 2016, s.17), Rus bilim insanları arasında fonosemantik alanın önemli temsilcilerinden biri sayılır; eserlerinde Rusça sözcüklerin fonetik ve anlamsal özelliklerini inceleyen Andrey Zaliznyak, fonetik parametreleri, bunların sözcük anlamları üzerindeki etkilerini analiz etmeye yarayan bir yöntem geliştirmiştir. Ayrıca, fonetik ile sözcüğün anlambilimsel özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Roman Jakobson, Georgi Lazutin, Andrey Belyayev, Sergey Şerba gibi Sovyet dönemi dilbilimcileri de fonosemantik araştırmalara önemli katkılar sunmuş, alan yazını üst seviyelere taşıyan çalışmalar kaleme almışlardır.

Alan çalışmaları yalnızca dilsel olguların anlaşılması için değil aynı zamanda bunların pratik uygulamaları açısından da önemlidir. Bir filoloji disiplini olarak fonosemantik örneğin, edebi eserlerin stilistik (üslup) özelliklerinin incelenmesinde ve metinlerin dilbilimsel açıdan analiz edilmesinde ışık tutucu niteliktedir. Daha geniş bir perspektiften bakılırsa, söz konusu bilim alanı, filolojiden dilbilime, konuşma terapisinden dil uzmanlığına kadar birbirinden farklı ve çok çeşitli alanlarda kullanılabilir. Konuşma terapisi alanında, hangi akustik ve anlamsal özelliklerin konuşmanın algısını etkileyebildiğini anlamada, dil becerilerini de geliştirmede yardımcı olabilir. Fonosemantik, fonetik ve anlamsal yönlerin sözcükler ve konuşma algısı üzerindeki etkisini incelerken, yabancı dil öğretiminde doğru telaffuz yöntemlerinin geliştirilmesine

de fayda sağlamaktadır. Dildeki onomatopoeia ve ses mimesisinin⁶ incelenmesiyle, yani sözcüklerin seslerinin doğanın, nesnelere, hayvanların vb. seslerini taklit ettiği olgularla da ilgilenmektedir. Böylesi durumlar seslerin belirli nesnelere veya eylemlerle nasıl ilişkilendirildiğini, bu bağlantıların sözcük anlamlarını nasıl etkilediğini kavramamızı sağlar.

Özetle, fonosemantik üzerine çalışan bilim insanlarının kurduğu, başkanlık ettiği okullar ve merkezler ve söz konusu ekollerde yürütülen alan araştırmaları, hem fonosemantik bir bilim olarak var olmasını hem de klasik Rus dilbilim çalışmalarına yeni yön ve yaklaşımların geliştirilmesini sağlamıştır. Yürütülen projeler, yapılan araştırma ve çalışmalar bugün ilerleyişini sürdüren bilim alanının gelecekte zengin bir bilimsel birikime sahip olması noktasında kuşkusuz, önemli olacaktır.

3. OKULLAR VE MERKEZLER

3.1. Rusya (Россия): St. Petersburg Fonosemantik Okulu (Петербургская фоносемантическая школа)

St. Petersburg Devlet Üniversitesi profesörü S.V. Voronin tarafından kurulan okul, gerek fonosemantik bir bilim olarak kabul görmesi gerekse de modelleme ve formüle edilmesi açısından önemlidir. Rus dilbilimine önemli katkılar sunan ve bu bilim alanının kurucusu sayılan S. V. Voronin'in okulunda fonosemantik yasalar düzenlenmiş, dilin sessel imge sisteminin modellenmesi yapılmıştır. Ayrıca fonosemantik etimoloji; evrensel onomatopoeia tipolojisi, dil kökeninin ikonik kavramı; dil işaretinin ikili- keyfi olmayan / keyfi- doğası ilkesi kanıtlanmış, fonosemantik analiz yöntemi geliştirilmiş ve sessel imge sözcük tanımının nesnel kriterleri ortaya çıkarılmıştır (Online II).

Dolayısıyla fonosemantik alanın dilbilimin bir bölümü olarak doğuşu, genellikle dilbilimsel çalışmalarında Rusça fonosemantik düşüncenin kavramsallaştırılmasını sağlayan S.V. Voronin ile bağdaştırılır (Voronin 1982). V.V. Levitskiy, Rus dilindeki fonosemantik akımın temeli olarak üç ana eser sayar: V.V. Levitskiy «Семантика и фонетика» (“Semantik ve Fonetik”) (1973), A.P. Juravlev «Фонетическое значение» (“Fonetik Anlam”) (1974) ve S.V. Voronin «Основы фоносемантики» (“Fonosemantik’in Esasları”) (1982) (Levitskiy 2009, s. 11). Tüm çalışmalar bu alanda “öncü” niteliğindedir; ancak bu bilim dalının uzun vadede olası gelişim yollarını ve beklentilerini belirleyen S.V. Voronin'in çalışmalarıdır (Şlyahova, 2020, s.126). Voronin'in yapmaya çalıştığı şeyi anlama ve fonosemantik alanın sınırlarını kavrayarak analiz etme noktasında, ses- sözcük-anlam ekseninde bir yeniden okuma önem teşkil etmektedir.

⁶ Mimesis, en klasik anlamıyla Antik Yunan retorğinde, taklit ve öykünmeye dayalı temsil anlayışıdır. Platon ve Aristoteles düşüncesinde doğa ve gerçekliği yansıtırma görüşüne dönüşmüştür. Bildirdiği şey basitçe, bir şey anlatmak, bir şeyi tasvir etmek ve bu arada taklit etmektir. Detaylı bilgi için Bkz. Neslihan Kıyar, Necmi Karkın, *Mimesis'in Yapıbozumsal Dönüşümleri*, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt/Vol. 3 Sayı/No.7 (2013): 93-98.

3.2. Rusya (Россия): Saratov Psikolinguistik Okulu (Саратовская психолингвистическая школа)

Kuruculuğunu Prof. İ. N. Gorelov ve başkanlığını Prof. L. P. Prokofyeva'nın yaptığı okulda, dilsel göstergenin ilksel motivasyonu tezi doğrulanmış; ses sembolizminin psikolinguistik deneysel çalışmaları üzerinde durulmuştur. İ.N. Gorelov tarafından geliştirilen deneyler, insan bilincinde var olan ses ve anlam arasındaki uyum ihtiyacının gerçek varlığını ikna edici bir şekilde göstermektedir (Gorelov ve Sedov 2008, s. 20). Bu doğrultuda söz konusu okulun, bilişsel süreçleri odağa alan bir düşünce okulu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Seçkin bir Rus dilbilimci, filoloji bilimleri doktoru, psikodilbilim alanında önemli Rus uzmanlardan biri olan Gorelov'un psikodilbilim üzerine çalışmaları, düşünme ve konuşma, ses ve anlam arasındaki ilişkinin doğasını, dil ve konuşmanın filogenez (soy oluş) ve ontogenezdeki (birey oluş) gelişimini, konuşmanın üretilmesi ve anlaşılmasını vb. açıklayan bütünsel bir psikodilbilim kavramını kanıtlayarak bu dilbilim dalının gelişimine ciddi katkıda bulunur. Bu sorunlar «Проблема функционального базиса речи в онтогенезе» (“Ontogenezde Konuşmanın İşlevsel Temeli Sorunu”) (Gorelov 1974) adlı çalışmada sunulmuştur (şlyahova, 2020, s.128).

3.3. Rusya (Россия): Pyatigorsk Fonosemantik Okulu (Пятигорская фоносемантическая школа)

Başkanlığını filoloji bilimleri doktoru, Profesör A.B. Mihalyov'un yaptığı bu okulun tam anlamıyla bir okul statüsünde olduğu söylenemese de özellikle fonosemantik alan teorisi çalışmalarının yürütülmesi, fonosemantik etimoloji, dilin ikonik alanının kanıtlanması ve morfemotiplerin, fonemlerin, sessel imgelerin incelenmesi noktasında önemli araştırmalara ev sahipliği yapmış bir ekoldür. A.B. Mihalyov'un fonosemantik alan teorisinde (Mihalyov 1995), ne çıkan ilkelerden bazıları, dile yönelik yeniden yapılan tanımlamalar, dilin kapsayıcılığı, bir sistem olarak nasıl işlediği/ işletildiği ve sahip olduğu alt sistemler arasındaki ilişkilerdir:

Dil, unsurlar arasında düzenli ve mümkünse açıklanabilir ilişkileri zorunlu olarak varsayan bir sistemdir; Dilde farklılıklar kadar benzerlikler de vardır (Saussure'un “dilde farklılıklardan başka bir şey yoktur” sözünün aksine), Basit diyalektik: Her benzerlik bir farklılığı ima eder ve bunun tersi de geçerlidir; Dilde keyfi hiçbir şey yoktur. geler arasındaki tüm bağlantılar bir şey tarafından koşullandırılır, güdülenir; Dil, kökenini ses-imgelemine borçludur, başka bir deyişle, semiyotik düzen, ses taklidi ve ses sembolizmi yardımıyla gerçekleştirilir ve ‘ekim İlkesi’: Kulağa benzer gelen biçimler benzer kavramları “eker”. Böylece, ilk sessel imge anlamı etrafında, karşılık gelen taklitçi artikülasyon tarafından “kavranan” ve bütünlükleri içinde anlamsal alanlar olarak temsil edilebilen tutarlı anlamlar oluşur (şlyahova, 2020, s. 129- 130).

3. 4. Rusya (Россия): Perm Fonosemantik Çevresi (Пермский фоносемантический кружок)

Başkanlığını Prof. S. S. Şlyahova'nın yaptığı bu okul, dilin protokavramsal ikonik alanının gerekçelendirilmesi (dünyanın fonosemantik resmi); marjinal dilbilim; dil kökeninin ikonik kavramı; Permiyen Komi dilinin sessel imgesinin araştırılması; dilin sessel imge sisteminin modellenmesi, yansıma sözcüklerin evrensel tipolojisi (Rusça, Almanca); fonosemantik etimoloji; onomatopoeia sistematikliği, evrenselliği ve fikir-etnikliği (Rusça, Almanca, Permiyen Komi); fonosemantik leksikografi (Rusça, Almanca, Permiyen Komi); Lehçe fonosemantigi; fonetik anlam ve renk-grafik sinestezinin deneysel çalışması (Permiyen Komi) (Online II) üzerine yaptığı araştırmalarla alan çalışmalarına önemli katkılar sunmuştur.

Perm fonosemantologları sessel imgelerin sözlüksel olarak tespit edilmesi üzerinde çalışmaktadır. İki dilli sözlüklerde onomatopoeiaların karşılaştırılması, evrensel (akustik özellik; fonem, fonotip, fonosistem kimliği; ikonik birimlerin gramer sınıfı) fonosemantik özellikler temelinde uygundur. Dünyanın ses resminin temel açıklayıcı birimi onomatopoeia'dır (Şlyahova, 2020, s. 133). Daha önce ifade edildiği gibi, bu kavram, tanımladığı sesi fonetik olarak taklit eder ve ona benzeyen veya onu çağrıştıran bir sözcük biçimini ifade eder. Böylesi sözcükler, bir hayvanın, bir nesnenin veyahut başka bir eylemin çıkardığı sesi aktarmak için kullanılmaktadır.

3.5. Rusya (Россия): Byisk Fonosemantik Okulu (Бийская фоносемантическая школа)

Başkanlığını filoloji bilimleri doktoru, Profesör E.B. Trofimova'nın üstlendiği bu okulda, psikodilbilimsel deney koşullarında ikonizm görüntüsü; dil kökeninin ikonik kavramı, Rusça, İngilizce, Çince, Korece, Japonca, Altay dillerini konuşanlar tarafından farklı nitelikteki sinyallerin sözelleştirilmesi ve algılanması süreçlerinin araştırılması, ses taklitleri üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılmıştır.

Özellikle dilsel kodlama üzerine yapılmış önemli çalışmalarla öne çıkan okulda, 'Sözelleştirme' sürecinde uyaran olarak kullanılan nesnelere, çeşitli sesler (folyo hisirtisi, ağır bir nesnenin düşmesi, vb.); ses dışı sinyaller- isimlendirilmemiş renk ve şekil tonları; duyguların sözel isimlendirmelerinin yanı sıra temel duyguları temsil eden fotostimuluslar (uyarıcılar) ve müzik parçalarıdır (Şlyahova, 2020, s. 130-131).

3.6. Rusya (Россия): Moskova Ekolojik Biyodilbilim Okulu (Московская школа экологической биоллингвистики)

Kurucusu Prof. V.D. İlyiçev, başkanı Prof. O.L. Silayeva olan okulda, insan, hayvan ve kuş iletişimi sorunları ele alınırken, insan konuşma oluşumunun başlangıcı doğa seslerine ve hayvan ve kuş sinyallerine dayanır düşüncesinden temellenen ikonik dil kökeni kavramı ve tüm insan ve hayvan iletişim sistemlerini birleştiren küresel bir akustik-taklit süreci de odağa alınmıştır.

Söz konusu okulun çalışma sınırlarını kavramak açısından bazı terimler üzerinde durmak önemlidir. ‘Dil ekolojisi’ ve ‘ekolojik dilbilim’ (bazen ‘ekolinguistik’ olarak da anılır) terimleri nispeten yenidir. Bu terim ilk kez, ekolojiji ‘organizmaların çevreyle olan ilişkilerinin bilimi’ olarak anlayan E. Haeckel tarafından ortaya atılmıştır; bu noktada geniş anlamıyla ‘tüm varoluş koşulları’ dahil olmaktadır. Dil için ‘ekoloji’ terimi ise John Trim tarafından kullanılmıştır; ancak dünyadaki diller her zaman birbirleriyle etkileşim ve denge içinde olmuştur ve bu durum bir yandan dillerin karşılıklı gelişimine, diğer yandan da bir dilin diğerini ihlal etmesine yol açmıştır (Jelesnova, 2016, s. 70). Ekolojik biyodilbilim ise, insan ve hayvanların ses taklidi davranışlarını ve akustik iletişimlerinin karşılıklı bir iletişim sistemine dönüşmüştür (Şlyahova, 2020, s.135).

3.7. Rusya (Россия): Ufa Psikolinguistik Okulu (Уфимская психолингвистическая школа)

Başkanlığını Profesör T. M. Rogojnikova’nın yaptığı Ufa Psikodilbilimcilerin ‘Fonosemantik Projesi’ ışığında Ufa Psikolinguistik Okulu’nda ses sembolizminin psikolinguistik deneysel çalışması; renk-grafik sinestezi, ses-renk çağrışımı (Rusça, İngilizce, Tatarca, Başkurtça); metinlerin ses-renk çağrışımının analizi için yazılım geliştirilmesi (Rusça, İngilizce, Tatarca, Başkurtça) gibi çalışmalar yürütülmüştür. Ufa ‘fonosemantik grubu’ (R.A. Daminova, N.V. Efimenko, G.R. Koçetova, R.V. Yakovleva, E.F. Hasanova, vb.) Rusça, İngilizce, Tatarca, Başkurtça ve Almanca için sözcük ve metinlerdeki ses-renk karşılıklarının otomatik analizi için yazılım geliştirmeyi amaçlayan bir proje yürütmektedir (Şlyahova, 2021, s. 217).

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri, bazı dillerinin (Rusça, İngilizce, Tatarca, Başkurtça) harflerin çıkardığı seslerin çağrışımsal renklerinin eşit olarak kodlandığı renkli resimler şeklinde sunulan modellerdir. Bu resimler, ulusal-kültürel özgüllüğü özümsemiş dilin çağrışımsal renk arka planı olarak kabul edilebilir. Bu tür modeller oluşturma fikri T.M. Rogojnikova tarafından önerilmiş ve teknik olarak D.D. Kudaşov tarafından uygulanmıştır. Rus dilinde harflerinin çağrışımsal ses rengi mavi ve tonları bakımından zengindir (Şlyahova, 2020, s.134). Fonosemantığın bir parçası olan ses ve anlam arasındaki ilişkiye yönelik Juravlyev, «Звук и смысл» (“Ses ve Anlam”)⁷ kitabında bir deneyden söz eder. Bu deney altı sesli harfin E, O, Ы, У, И, А (E, O, I, U, İ, A), altı renkle ilişkilendirilmesi yönündedir. Sonuçlar, katılımcıların büyük çoğunluğunun A (A) harfinin karşısına kırmızı; И (İ) harfinin karşısına mavi; O (O) harfinin karşısına sarı ya da beyaz ve Ы (I) harfinin karşısına siyah yazdığını göstermiştir (Juravlyev, 1991, s.102-103). Ses ve anlam arasındaki ilişkiyi, özellikle müzisyenlerin eserlerinde ve şairlerin de şiirlerinde ustalıkla işlediğini ancak çoğu zaman dinleyici veyahut okuyucuların aldığı keyfin arka planında aslında ne olduğunu anlayamadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

⁷ A.P. Juravlyev’in sesler ve renkler arasındaki ilişkiyi gösteren detaylı tabloları için *Bkz.* A. P. Juravlyev (1991). *Zvuk i smysl: Kniga dlya vneklassnogo çteniya uçashihsya starşih klassov, İzd. 2-e ispravlennoye i dopolnennoye.* Moskva: Prosveteniye.

Ufa Psikodilbilim Okulu, bu anlamda özgün çalışmalara ev sahipliği yapmış bir ekoldür; bununla birlikte dilin algılanması, anlaşılması ve edinilmesi süreçleri de dahil olmak üzere dilin psikolojik yönlerinin analizine odaklanarak linguodidaktik yöntemleri geliştirmeyi, iki dillilik ve çok dillilik sorunlarını incelemeyi hedeflemektedir.

3.8. Украина (Украина): Çernivtsiy Fonosemantik Okulu (Черновицкая фоносемантическая школа)

Kurucusu filoloji bilimleri doktoru, Profesör V.V. Levitskiy'dir. V.V. Levitskiy, Rus-Ukraynalı dilbilimci, Rus fonosemantik akımın kurucularından ve ses sembolizmi alanında önemli uzmanlardan biridir. Bu okul bünyesinde, çeşitli Hint-Avrupa dillerinin sözlüğünün etimolojik gelişimi ve etimolojik bağlantıları; Romano-Germen dillerinde ses sembolizmi çalışması (karşılaştırmalı olarak da); bir sözcüğün fonetik ve çağrışımsal anlamının ilişkilendirilmesi; fonetik anlam ve motivasyon, fonemlerin semantik ve stilistik işlevleri üzerine çalışmalar yürütülmüştür (Şlyahova, 2021, s. 217).

Çernivtsiy okulundaki fonosemantik araştırmanın hareket noktası, sözcüklerin sesleri ile anlamsal özellikleri arasında rastlantısalda ziyade, belirgin korelasyonlar olduğu olasılığıdır. Bu, belirli seslerin veya ses kombinasyonlarının, farklı diller ve kültürler için ortak olabilecek anlamsal özellikler ve çağrışımlar taşıyabileceği anlamına gelir. Okulun çalışmaları konuşma algısı, psikodilbilim ve bilişsel dilbilim üzerine yapılan araştırmalara da ayrıca fayda sağlamaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma içerisinde odağa alınan fonosemantik, bir dilin sesleri, o seslerin akustik özellikleri ile sözcük anlamları arasındaki ilişkiyi anlamak ve söz konusu ilişkinin çeşitli yönlerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bir sözcüğün fonosemantik ifadesi, sözcüklerin doğru algılanmasında duygusal, ifadesel ve değerlendirici bağlamı belirlemekle kalmaz, aynı zamanda işlevsel özelliklerini de saptamaya yarar. Bireysel olarak ses ile anlam arasında ilişki kuran kişi, toplumsal boyutta bir kültürün taşınmasına ve dünyanın dil resminin oluşturulmasına katkıda bulunmuş olur. Çünkü kişi kendi algısında kimi seslere daha fazla önem atfederken başka bir grup sesi ise geri planda bırakabilir; bu noktada kolektif bilince de hizmet etmiş sayılır.

Rusya'da bu alana ilgi 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış olsa da tam anlamıyla, 20. yüzyılın başlarında ünlü dilbilimcilerin ve filologların çalışmaları sayesinde gelişmiştir. Rus dilbiliminde fonosemantik alanın en önemli yönlerinden biri, söz konusu dilin seslerinin rastgele olmadığı ve insan bilincinin daha derin, evrensel bir dilin parçası olabilecek belirli bir anlam taşıdığı fikridir. Fonosemantik, dilbilime artan ilginin getirdiği bir sonuç olarak, dikkat çeken bir çalışma alanı olmaya ve araştırmacı zihinlerin ilgisini çekmeye başlamıştır; çünkü özellikle dilbilimcilerin dilsel sorunları çözmeleri noktasında temelden bir bakış açısı geliştirmelerini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, gelişimini sürdüren ve günden güne yeni ve çok çeşitli yönleri keşfedilen bu genç bilim alanı, başta filoloji ve dilbilim olmak üzere, stilistik (üslup bilimi), konuşma terapisi ve dil öğretimi

gibi alanlarda geniş bir uygulama sahasına sahiptir; daha zengin ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, fonosemantik, bir filoloji disiplini olarak diğer bilimsel disiplinlerle iş birliğine girdiği takdirde yüksek bir araştırma potansiyeline sahip olabilir.

Rus dilbilimi özelinde düşünöldüğünde, çok sayıda bilim insanının fonosemantik üzerine yoğunlaştığı, alana adadığı çalışmalarıyla öne çıktığı görölmektedir. Söz konusu araştırmalar, Rus dilinin yapısal özelliklerinin derinlemesine analizini ve bu yolla da doğru anlaşılabilmesini mümkün kılmanın yanında, bildirişimin evrensel yönleri üzerine düşünmeye de olanak tanır. Özellikle bazı Slav dillerinde ve Rusçada örneğın, ağır metallerin, makinelerin ya da benzeri cihaz ve eşyaların çıkardığı sesler keskin ve rahatsız edici bulunurken, melodik, senkronik, belirli bir ritme sahip olan ya da belirli düzende devam eden sesler kulağa hoş ve rahatlatıcı gelmektedir. Bununla birlikte, çalışma içerisinde yer verilen okullarda ya da bireysel olarak yürütölen araştırmalarda, Rus alfabesinin rastgele oluşturulmadığına, burada özel bir yapının var olduğuna dikkat çekilmektedir. Rusçada bazı harflerle başlayan sözcüklerde duygusal nüanslar ve iletilerdeki ifadesellik daha yoğun bulunmaktadır (örneğin «x»); renk-grafik sinestezi, ses-renk çağrışımı çalışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde, Rusçadaki seslerin çağrışımsal olarak arka planda çoğunlukla mavi ve tonları ile ilişkilendirildiği görölmektedir. Bu da Rus kültürünün özgül değerlerine yönelik çıkarımlarda bulunmak açısından dikkate değerdir.

Dünyanın dil resmi onomatopoeia ile tanımlanır ve söz konusu hangi dil olursa olsun ses sembolizminin müşterek semantik alanı ikonik sözcüğün evrensel koduna işaret eder. Farklı dillerin söz varlığı fonosemantik bir yaklaşımla ele alındığında, anlamsal sistemin unsurları açığa çıkar ve bu bağlamda yapılan araştırmalar dil dünya görüşünün evrensel karakterini tarihsellik noktasında yeniden değerlendirmemizi sağlar. Dünya dilleri ve kültürleri arasındaki engel ve sınırların ortadan kaldırılması yolunda ilk adım, bu alanda çalışan bilim insanlarının sorunlarını çözmekle atılabilir. Ayrıca yapılan teorik çalışmaların sayısının artırılması ve yapılan çalışmalarda fonosemantik diğer bilim alanlarıyla olan ilişkisinin ele alınması, mevcut potansiyeli öne çıkaracak ve böylece sonraki çalışmalara kaynak oluşturabilecek bilimsel bir birikim ve de yapılanmadan söz edilebilecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Keziban Topbaşoğlu tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akçatay, A., Erol, E. (2023). Fonosemantığe Genel Bir Bakış, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (17), 304-326, DOI: 10.46250/kulturder.1269402.
- Gorelov, İ., N., Sedov, K., F. (2008). *Osnovi psiholingvistiki*. M: Labirint.
- İbrahimova, S. (2021). *Azerbaycan dilinde leksik kategorilerin fonosemantığı*, (Doktora Tezi, Sumgayıt).
- Jeleznova, Ye., G. (2016). K voprosı ob ekologii yazıkı a ekologičeskoj lingvistike. *Problemi lingvistiki, nauçnyj vestnik YUİM* № 3, 70-73.
- Juravlyev, A., P. (1991). *Zvuk i smisl: Kniga dlya vneklassnogo çteniya uçaşıhsya starsih klassov*, İzd. 2-e ispravlennoye i dopolnennoye. Moskva: Prosveşeniye,
- Korçagina, E., P. (2019). K voprosı mejdistsiplinarnosti fonosemantičeskih issledovaniy. *Diskurs.*, T. 5, No 3, 12–123.
- Levitskiy V., V. (2009). *Zvukovoy simvolizm. Mifi i realnost*. Çernovtsi: Rutaë.
- Mihalyov, A., B., (2012). Fonosemantika: Ot antiçnosti do sovremennosti. *Vestnik PGLU*, No1, .92-96.
- Mihalyov, A., B., Fonosemantika i yazıkovaya kartina mira. (Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/fonosemantika-i-yazykovaya-kartina-mira/viewer> Erişim: 20.03.2024).
- Platon (2015). *Kratylos*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Prohorov, A., M., Gilyarov, M., S. (1980). *Sovetskiy entsiklopedičeskiy slovar*, M.: Sovetskaya entsiklopediya,
- Rogojina, G., S. (2014). Fonosemantičeskiye idei v oteçestvennom yazıkoznaniı, (Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/fonosemanticheskie-idei-v-otechestvennom-yazykoznanii> Erişim:10.11.2023).
- Rud E. E., (2013). Fonosemantika i Tipologiya, Tambov: *Gramota*, No 9 (27), 166-169.
- Şlyahova, S., S. (2020). O sostoyanii fonosemantiki v Rossii, statya tretya. Rossiiskiye fonosemantičeskiye şkoli i tsentri. *Voprosı psiholingvistiki* 2 (44), 124-145.
- Şlyahova, S., S. (2021). *Fonosemantika v Rossii. Rossiiskaya psiholingvistika: itogi i perspektivi (1966-2021): Kollektivnaya monografiya*. Nauçn. red. İ.A. Sternin, N.V. Ufimtseva, Ye. Yu. Myagkova.- M.: İnstitut yazıkoznaniye- MMA.
- Şlyahova, S., S., Verşinina M., G. (2016). *Fonosemantičeskaya zvukovaya kartina mira*. İzd. Permskogo natsionalnogo issledovatel'skogo politehniçeskogo universiteta; PNİPU.
- Topbaşoğlu, K. (2023). Dil Felsefesi Bağlamında Sözlere, Seslere, İşaretlere. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 96-106, DOI:10.29000/rumelide.1342090.
- Vaulina, İ., A. (2015). Fonosemantika prostoreçnogo slova. *Uralskiy filologičeskiy vestnik* № 4/15, seriya *Psiholingvistika v obrazovanii, Ekaterinburg*, 17-34.
- Voronin S. V. (1982). *Osnovi fonosemantiki*. L: İzd-vo Leningradskogo un-ta.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Online I: <https://texterra.ru/blog/lyubov-s-pervogo-zvuka-kak-fonosemantika-pomogaet-kopirayteru.html> (Erişim:03.05.2024).
- Online II: <https://liconism.com/shkoly-i-tsentry.html> (Erişim: 25.01.2024).